

HANNES KOPPEL

SUUR-SADAMA 7 KURESSAARES

SÄILINUD EHTUSLIKU SUBSTANTSI ANALÜÜS

JA SUUNISED HOONETE REKONSTRUEERIMISEKS

Arhitektuuri konserveerimise ja restaureerimise täiendkoolituskursuse lõputöö

Eesti Kunstiakadeemia | Kunstikultuuri teaduskond | Muinsuskaitse ja konserveerimise osakond

2019/2020

EESTI KUNSTIAKADEEMIA

Kunstikultuuri teaduskond

Muinsuskaitse ja konserveerimise osakond

Hannes Koppel

SUUR-SADAMA 7 KURESSAARES

Säilinud ehitusliku substantsi analüüs ja suunised hoonete rekonstrueerimiseks

Suur-Sadama tn 7, Kuressaare linn, Saaremaa vald

2019/2020 õppeaasta

Arhitektuuri konserveerimise ja restaureerimise täiendkoolituskursuse lõputöö

Kuressaare 2020

Sisukord

SISSEJUHATUS	2
SISULINE OSA	7
1. Kompleksi ajalooline ülevaade.....	8
2. Hoonete materjalikasutuse ja tehnilise seisukorra kirjeldus.....	13
1806 HOONEOSA	14
1895 HOONEOSA	17
Välimus ja viimistlus	18
Ehituskonstruksioonid	25
ABIHOONE	30
Vundament	32
Puitsõrestik ja seinad ja laed.....	32
Katus.....	34
3. Väärtused ja säilitamise ettepanekud	35
Kinnistu rajatised.....	35
Elamu (1806 ja 1895 hoonemahud koos).....	35
Abihoone	36
KOKKUVÕTE.....	37
KASUTATUD KIRJANDUS JA TEISED ALLIKMATERJALID	38
LISAD	41

SISSEJUHATUS

Lõputöö käsitleb hoonetekompleksi Kuressaares aadressil Suur-Sadama tn 7. Mööduja pilgule vormiliselt hävinenud hoonestus, muinsuskaitseliste piirangute hirmus väärtusetu kinnisvaraobjekt, avariohtlik peavalu.

Uuringud on läbi viidud paralleelselt ehitiste avariohtlikkuse likvideerimise, objekti üldise koristamise ja väärtusetu kultuurkihi eemaldamisega.

Kinnistu paikneb Kuressaare vanalinna muinsuskaitsealal reg. nr 27011.

Vabariigi Valitsuse 17.06.2004 määrusega nr 220 vastu võetud Kuressaare vanalinna muinsuskaitseala põhimäärusega on määratud muinsuskaitseala ja selle kaitsevööndi piirid, muinsuskaitsealal ja selle kaitsevööndis kehtivad nõuded ja kitsendused ning muinsuskaitset korraldavate organite tööjaotus ja sätestatakse koostöö muinsuskaitset korraldavate organite ja kaitstavate loodusobjektide valitseja vahel.

Muinsuskaitseala eesmärk on muinsuskaitseala kui ajalooliselt väljakujunenud linnaehitusliku koosluse ja muinsuskaitseala kujundavate ehitiste, plaanistruktuuri, kultuurkihi, maastikuelementide, miljöölise eripära ning muinsuskaitsealale avanevate kaug- ja sisevaadete säilitamine.

Ükski kinnistu hoonetest ei ole eraldi muinsuskaitsealune üksikobjekt.

Säilinud on 1895 daatumit kandva kivihoone varemed tänavanurgal, otsasein 1806 daatumit kandvast krundi varasemast tänaväärsest peahoonest ning abihoone vare sisehoovis.

Töö eesmärk on anda raamistik praktiliselt hävinud hoone rekonstrueerimiseks selliselt, et rekonstrueerimisjärgselt oleks hoomata võimalikult suur osa kinnistu ehitusloost, et säilitatav väärtuslik - toetaks ja taaslooks miljööd

3. ↑ ←
Vaade 1895 daatumit
kandvale osale hoonest
Suur-Sadama ja Väike-
Sadama tänava nurgal.

4. ↑ ←

Vaade hoovilt 1806 daatumit
kandvale varasema peahoone
otsaseinale ning tugevalt
ümberehitatud 1895 hoone
hoovifassaadile.

5. ↑ ←

Vaade abihoone varemetele
uuringut alguses.

SISULINE OSA

1. Kompleksi ajalooline ülevaade

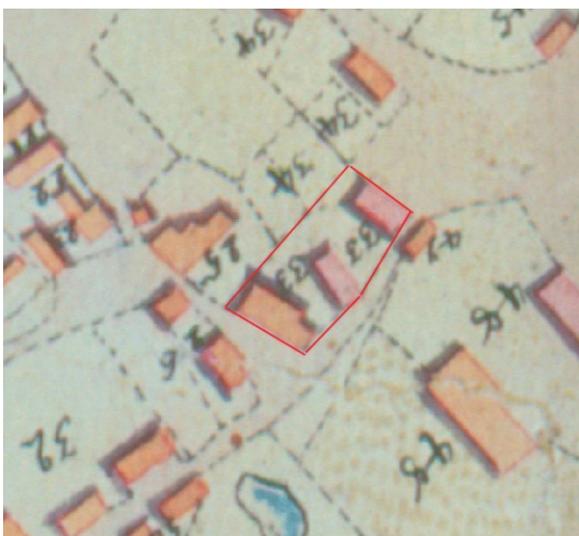
6. Kuressaare linna plaan, 1630-1640. Johannes Mejer. KB, GKS_711 in folio

Suur-Sadama tn 7 kinnistu paikneb Kuressaare vanemas osas, keskaegse ja varasema uusaegse asustuskeskuse ja tollaegse sadama vahel. 1630-1640 aastatesse dateeritud Johannes Mejeri koostatud Kuressaare linna plaanilt võib tuvastada Linnuse põhjabastioni sihis varase asustuskeskuse skeemi, millelt on tuvastatav „Sörve turg“ ja Tolli tänava hargnemine Nolgimõisa ja Pika tänava suunas, samuti sadama suund. Sadamaait, mis joonisel tähistatud ei ole on dateeritud kaardi valmimise järgsesse 1663 aastasse.

18. sajandi esimesel poolel tsaariaja alguses moodustasid hilisemad Suur-Sadama 1, 3, 5, 7 ühe suure krundi.

1747.a. linnaplaanil numbriga 33 tähistatud krunt oli osa Nolgimõisa linnakeskuse ja sadamaga ühendava tee äärde jäävast kvartalist. (Kaart 1 Kuressaare linna plaan, 1747)

Arhivaar Jaak Ranna andmetel jäid kahele poole Nolgimõisa viivat teed (täna Suur-Põllu tänava algus ja Vahtra tänavad) 18. sajandi alguses krundid, mis kuulusid valdavalt aadlikele (nt von Toll, von Bellingshausen) ja jõukatele ametnikele (nt. Stegling, Wagner, Krüger).

7. Väljavõte Kuressaare linna plaanist, 1747.

Vaadeldava krundi omanikuks oli 1747. aasta linnaplaani) alusel Benjamin Eck (1677-1748). Krundil asusid 1747.a. linnaplaani alusel kaks kivihoonet ning krundi tagumises osas (täna Suur-Sadama 7 kohal) puidust hoone.

1766. aastaks on toimunud mitmed muutused. Benjamin Ecki surma järel päris/omandas krundi tema poeg Carl Friedrich Eck. Viimane oli hoonestanud ka krundi „Sõrve turu“ poolse osa (hilisem Suur-Sadama 1 krunt). 1766. aastal läks selle (SS. 1) krundiosa omandiõigus enampakkumise korras kaupmees Johann Georg Schmidt'le. Suur-Sadama 3/5 (sh. Suur-Sadama 7) kuulus 1766. aastal endiselt Carl Friedrich Eck'le.

Nii 1762 (Kaart 2 Kuressaare linna plaan 1762.kui ka 1766.a. linnaplaanil on krundil tähistatud ainult üks hoone, mis oli ilmselt peahoone. Võimalik, et linnaplaanide koostamisel oligi põhimõtteks ainult peahoonete märkimine. 1772. aasta krundiloendis on „endise Benjamin Eck'i elamu“ omanikuna nimetatud endiselt Carl Friedrich Eck.

1776. aasta krundiloendis on „endise Benjamin eck'i elamu“ omanikuna nimetatud Saksimaalt pärit mürsepp/meister Johann Niclas Gehring (1738-1802).

1784. aastal omandas enampakkumise korras krundi nr 162 Kalmarist pärit kingseppmeister Nicolaus Ockermann (1725-1787). Johann Niclas Gehrin aga omandas krundi Garnisoni tänaval.

Nicolaus Ockermann'i on Suur-Sadama 3/5 (sh. Suur-Sadama 7) omanikuna nimetatud kuni 1817-da aastani (tõenäoliselt oli viimastel aastatel omanikuks viimase lesk ja lapsed).

1792. aasta linnaplaanil on krundil tähistatud ainult (kivist) peahoone. 1797 aasta linnaplaanil on Suur-Sadama 3/5 krundil tähistatud huvitaval kombel puidust peahoone (Kaart 5 Kuressaare linna plaan, 1797), mis võib olla ka kaardi viga.

1798. aasta linnaplaanil on lisaks peahoonele tänava joonel (uus) puidust kõrvalhoone, hilisem Suur-Sadama 7 krundiosa on aga endiselt hoonestamata.

Alates 1817. aastast on krundi omanikuna nimetatud Nicolaus Ockermann tütreaga abiellunud Rootsist pärit raamatuköitja Johann Lindholm (1776-1827).

1818. aastast on Suur-Sadama 3/5 (sh. Suur-Sadama 7) omanikuna nimetatud kaupmees Friedrich Wilhelm Hindze lesk Anna Helena Hindze (sünd. Vorwerk) (1772-1846). Viimane abiellus 1820 taas, sedakorda kaupmehe ja mõisarentniku Johann Friedrich Grosswaldt'ga.

1826. aastast on Suur-Sadama 7 märgitud eraldi krundina, mille omanikuks kaupmees Peter Eberhard Grube (1805-1843).

Kauplemisega tegelesid ka Peter Eberhard Grube isa ja ka tema poeg. Tema vend oli Kuressaares kullassepp. Tema üks õdedest oli abielus Saaremaa maakonnakomissar Sehrwaldiga ja teine raehärra Schultziga.

1828. aasta linnaplaanil on Suur-Sadama 7 krunt juba hoonestatud. Alates eelnimetatud Grubest on krundi omanikud järjest olnud pagarid:

- 1864 – 1884 – pagarimeister Gustav Friedrich Johannson;
- 1885 – 1892 – pagarimeister Friedrich Wilhelm Petrig;
- 1893 – 1897 - Mihkel (Juhani pg.) Kallas;
- 1897 – 1912 – pagarimeister Daniel Mandel.

Saaremaa Muuseumi kuraator-koguhoidja Maret Soorski andmetel on 1913 ja 1921 aastal mainitud hoone omanikuna Adolf Aavikut, 1923 aastal Ado Vessikut ja esmakordselt 1928 aastal Albert Vessikut¹. Eestiajal olevat Suur-Sadama 7 olnud tuntud kui Vessikute maja.²

Albert Vessikul oli omanimeline kompvekitööstus ja kaupluseruum lisaks siin käsitletavale aadressile ka kesklinnas. Juba 1923 teatab ka Alberti poeg Richard Wessik kompveki- ja marmelaaditööstuse „Lootus“ avamisest. Kaupa on saadaval nii Suur-Sadama tn 7 ja turu ääres A.Wessiku kaupluses.

1924 aastal tegutseb Suur-Sadama tn 7 hoones kompveki- ja šokolaaditehas „Viktooria“ G.Koppeli eestvedamisel. Nagu selgub 1931 ja 1934 aasta ajalehekuulutustest, on nurgapealne kaupluseruum väljarenditud poepidajale A. Jürissonile, R. Wessiku kompveki- ja marmelaaditööstus „Lootus“ tegutseb 1931 aastal aga hoopis Pikk tn 27 hoones³ ja 1936 Tallinna tänav 6 hoones⁴.

1932 a 1. veebruaril ostis Albert Juhani pg. Vessikult hoone Paul Mihkli pg. Grepp (25.06.1905-23.05.1986 North Vancouver, Kanada).⁵

21. juulil 1939 kinnitas Kuressaare Linnavalitsus Paul Grepp'i elumaja juurdeehituse projekti. Projekti kohaselt oli 1806 aasta hoonemahu asemele kavandatud kahekordne kahe korteriga püstpalkidest sõrestikseintega elamu, mille ehituseni sõja alguse tõttu ei jõutudki.

Meremehena töötanud Paul Grepp sõja puhkedes Kuressaarde ei naasnud.

1948 aastal registreeriti majavaldus kodanike fondi kuuluvana ja 1951 a. 27 novembri otsusega nr 471 anti üle Kuressaare elamufondile kui peremeheta maja.⁶

¹ MM 1928 nr.35; SM-4778- dok.

² Leele Välja, Jalutaja teejuht KURESSAARE, lk 96.

³ Saaremaa Muuseumi kuraator-koguhoidja Maret Soorski andmetel

⁴ R.Vessiku visiitkaart autori kogus

⁵ Vaba Eestlane, 28. mai 1986

Nõukogude perioodil oli hoones 4 korterit.

1987 aastal Kingissepa Linna Rahvasaadikute Nõukogu Täitevkomitee otsusega müüda Suur-Sadama 7 majavalldus Heldur Aleksandri p. Tornile.

1992 aastal läheb majavalldus 26. mai 1989a. kingelepingu alusel üle Merje Arvo t. Tornile ning samal aastal müüakse edasi Meelis Osale, hiljem registreeritakse kinnistu Meelis Osa ettevõtte Semu OÜ nimele.

2009 aastal omandab käesoleva töö autor koos abikaasaga pikalt kasutusest väljas olnud kinnistu ning on selle parimate teadmiste juures rekonstrueerinud.

⁶ Rahvusarhiiv, SAMA.451.2.6739

2. Hoonete materjalikasutuse ja tehnilise seisukorra kirjeldus

Käesolevas töös on käsitletud põhjalikumalt tänavaäärse hoone kahte ehitusjärku ning abihoonet. Uuringuid alustades oli hoov täidetud olmeprügiga, lauda majandamise tulemusena kerkinud hoovipinna ning krundil ladustatud varem lammutatud hoonestuse kivimaterjaliga.

8. ← Ehitusuuringute käigus eemaldati krundilt mitmes etapis ligi 80m³ musta mulda ca 30-40 cm ulatuses eesmärgiga taastada hoovil hoonete ehitamisaegne maapinna kõrgus.

Paljandus munakivikatend, sademeveerenn ning hävinud 19 sajandi hoonestuse trepiplaat ning vundamendikontuur.

18 sajandi hoonestusest krundil nähtavaid jälgi ei ole. Pinnases leidub söe ja loomaluutükkidega huumusekihte, samuti ehitusprahist täidet, topelt-munakivikatendit ja 19 sajandi alguse katendist madalamaid dolomiitplaatide katendi fragmente.

9. ← Parkett on välja puhastatud ja taastatud vaid läbikaeveid rekonstrueerides. Kultuurikiht parketi all säilib.

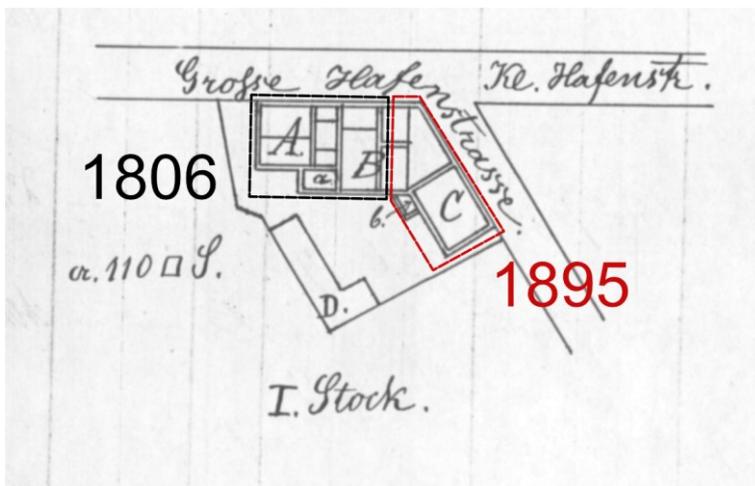
10. ← Suur-Sadama tn 7 omaette krundina esineb esmakordselt 1826 a. linnaplaanil. 1828 a. linnaplaanil on tähistatud ka esmakordselt Suur-Sadama tn 7 kiviellamu. Kuna varasemal 1803 a. tähistatud hoonestusega linnaplaanil on tänavanurk veel hoonestamata sobiks krundilt leitud daatumikivi määramaks „1806“ kivihoone arvatava valmimisajaks.

1784-1817 kinnistu omanikuna märgitud Nicolaus Ockermann (1725-1787) ise hoonet ehitada ei saanud, küll aga tema lesk või lapsed.

Oma olemuselt oli tänaseni otsaseina näol osaliselt säilinud varasem, 1806 a. etapp lihtne vanabalti tüüpi kivihoone - kelpkatusega kompaktne hoone, mille keskosas oleva mantelkorstna ümber on koondunud köetavad eluruumid. Allolevalt fotolt on tuvastatav hoone tänavafassaad keskse ukse ning selle kohal asuva reklaamtahvliga. Uksest vasakul paistab üks aken, paremal kaks väiksemat akent.

11.↑ Kuressaare vaade Wildenbergi nahavabriku korstna otsast. Karl Buhgan Tartu Ülikooli Kunstiajaloo Kabinet B-39-197

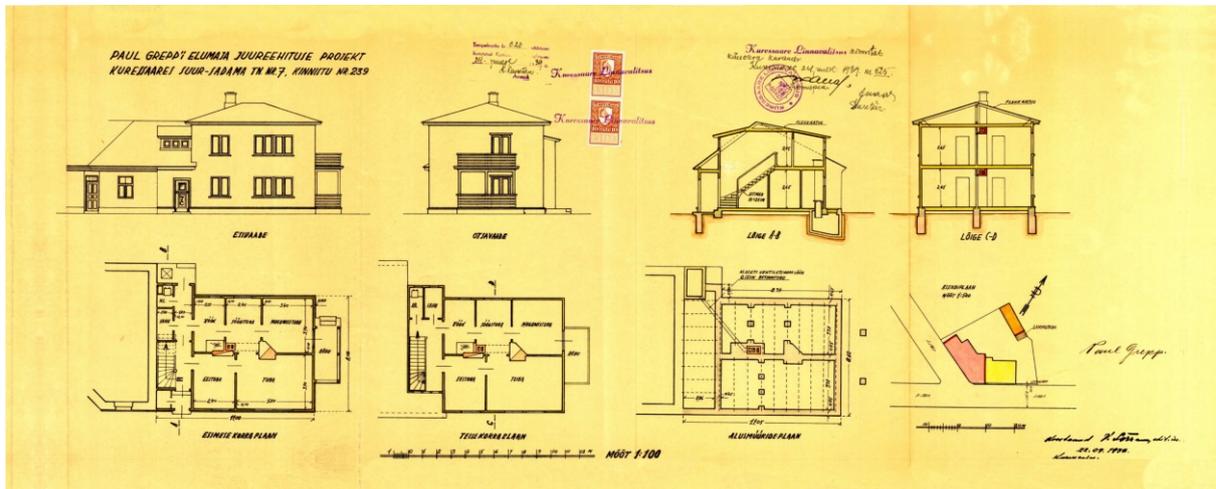

12. ↑ Avariiohtlikkuse likvideerimise järel ajutiselt katustatud 1806 hoone otsamüür.

13. ← ehitusjärgkude skeem 1906 a. laenutoimiku plaanil

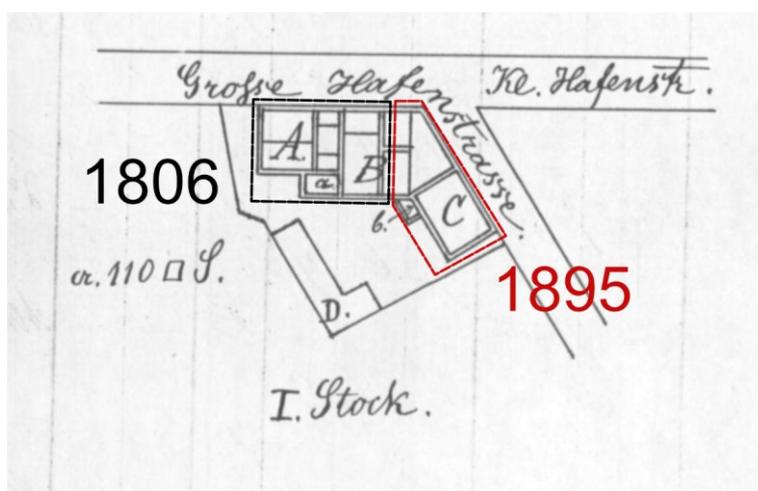
Säilinud otsaseinas 60cm, tänavapoolsel küljel 70cm paksuste müüride seinamaterjal on Kaarma vana karjääri ülemiste kihtide merglikas lubjakivi - murtud, väheldaselt tahutud. Suureteralise lubimördiga laotud seintel on osaliselt säilinud paks ja ebaühtlane välisviimistluskrohv nelja lubivärvikihiga. Ühes avas on säilinud algne kuusepuidust sillus ning seintes osaliselt säilinud aknalaukide kinnitusaasad.

Millal hoone täpselt lammutati on jäänud ebaselgeks. Kuna veel 1930ndate linna plaanidel (vt. kaart 11 ja 12) on 1806 aasta hoonemahu kontuur loetav võib ühe variandina oletada, et hoone lammutas 1932 aastal krundi omandanud Paul Grepp eesmärgiga samale kohale ehitada uus hoone.

14. Väljavõte Paul Grep'i elumaja juurdeehituse projektist. Autori arhiiv.

1895 aasta daatumit kandev juurdeehitus oli piirkonna üldist tolelaegsed arhitektuurikeelt arvestades julge historitsistlik kivihoone. Valdavalt traditsiooniliste puithoonetega ümbritsetuna oli nii materjalikasutus, konstruktiivsed lahendused kui ka arhitektuurikeel eristuv.

15.↑ Kuressaare Linnavalitsuse arhiivist 1996 aastast pärinev foto.

13.←

16. Tänavanurgale avanevas hoonesas paiknesid kaupluseruumid, kaugemas tiivas eluruumid.

17. Välisviimistlus tänavafassaadil. Fotel üleminek eluruumide tiivalt kaupluseosale tänavanurgal. Hästi on jälgitav siledaks vuugitud krohvitud fassaad vasakul ja juba seinapandunda faasitud kivid paremal. Seinä ülaosas on näha ka mustaks värvitud vuukidega jõuline seinarustika.

Jõulist fassaadirustikat täiendasid kaupluseosa akende luugid ning madala valgimikuga sissepoole avanev paarisuks tänavanurgal. Ei luuke, ega ust säilinud pole.

19. Fotel korstna lahtivõtmisel selle põhjast leitud algse tänavanurgal paikneva hooneosa dolomiitkorstna müts.

Katus sarnaselt hoone vanema osaga oli alt määritud S-kivist lubjatud harja ja kelbajoontega.

19. Fotel 1895 aasta hooneosa katusekattes pööningu valgustamiseks kasutatud klaasist S-kivi. Leitud hoone pööningult.

20. 1895 aasta hooneosa hoovipoolse osa räästas säilinud katuseplekk.

Tõenäoliselt ka tänavapoolsel küljel laia karniisikivi kohal, kus altpoolt kivikaust määrima ei ulatunud, katuse alumise serva ribana kasutatud valtsplekki.

21. Huvitav hoone ehitusloo kohaselt on fakt, et Phoenix Ltd. loodi Suurbritannias 1902 aastal mitme väiksema terasetootja ühinemisel. Seitse aastat hiljem kui hoone valmimisaeg 1895 tänavapoolse külje ukse sillusel. Phoenix oli tootesari, mida eksporditi üle maailma, sh. Austraaliasse veel näiteks 1927 aastal⁷

⁷ <https://trove.nla.gov.au/newspaper/article/77709820>

22. Ühes tükis laiad dolomiidist karniisikivid on hästi säilinud kogu tänavapoolsel küljel. Hoovi pool dekoreeritud karniis puudub.

23. 1895 aastal paigaldatud akendest on säilinud rahuldavalt üks tänavafassaadi tulemüüri poolne aken. Selle leng, välisraamid ning horisontaalne prosspulk on hoone ehitusaegsed ja taastamiskõlblikud. Samas kõrval asuva akna raamid on nõukogudeaegsed ning tänavanurgal asuva osa aknad on tulekahjujärgselt hävinud.

24. Ainus säilinud uks hoones on kunagise hoovipoolse esiku ja köögi vaheline tahveluks.

1895 aasta hoonemahu kohta leiab lisaks 1910 aasta kindlustustoimiku plaaniskeemile arhiivist kaks inventariseerimisplaani.

- Varasem 1941 aastal Inventariseerimistoimiku sisseseadmise ajast pärinev inventariseerimisplaani on küll naiivsem ja sisaldab põhimõttelisi vigu on sellel esitatud selge ruumispetsifikatsioon kaupluse ruumiga tänavanurgal ning kahe hoovipoolse korteriga.

- Hilisemal inventariseerimisplaani on hoone ruumide proportsioonid ja seinte paksused korrektsed. Joonist on kogu inventariseerimistoimiku eluea täiendatud. Toimiku hilisemate sissekannete kirjavahendeid tuvastades on võimalik tuvastada ka ruumiplaneeringu ümberehitamise ajad.
 - 1956 inentariseeritud alusjoonisel on tuvastatav kaupluse ruumi jagamine kaheks toaks ning nurgapealse ukse pääsuna säilimine.

 - Punase pastakaga on Inventariseerimistoimikus 1971 tehtud parandused, kus kajastuvad tõenäoliselt 1964 aasta kapitaalremondi käigus tehtud muudatused. Rekonstrueeritud küttekolded, ning muudetud ruumijaotus ja endise kaupluse ukse kinnimüürimine tänavanurgal. Ühest hoovipoolsest kojast on kaotatud ka kuivkäimla. Kapitaalremondi käigus ehitati hoovile majandushoone külge uus kuivkäimla.

 - Rohelise pastakaga on märgitud 1992. aasta muudatused. Muuseas on 1992 märgitud kasutuskõlbmatuks kogu hoone tänavanurgal asuv tiib seal toimunud tulekahju tõttu.

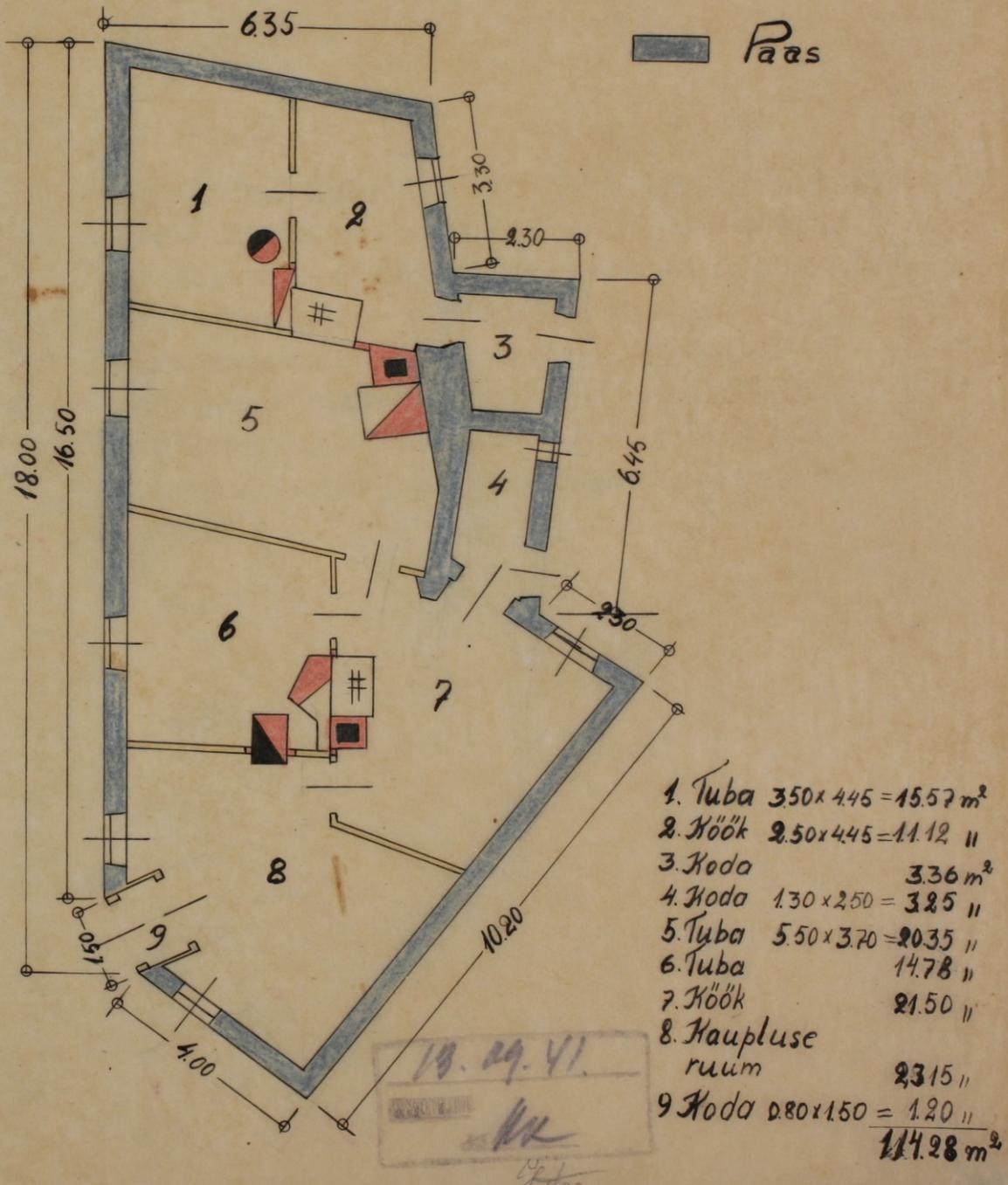
350

Huressaares kvartal nr. S. Sadama tän.

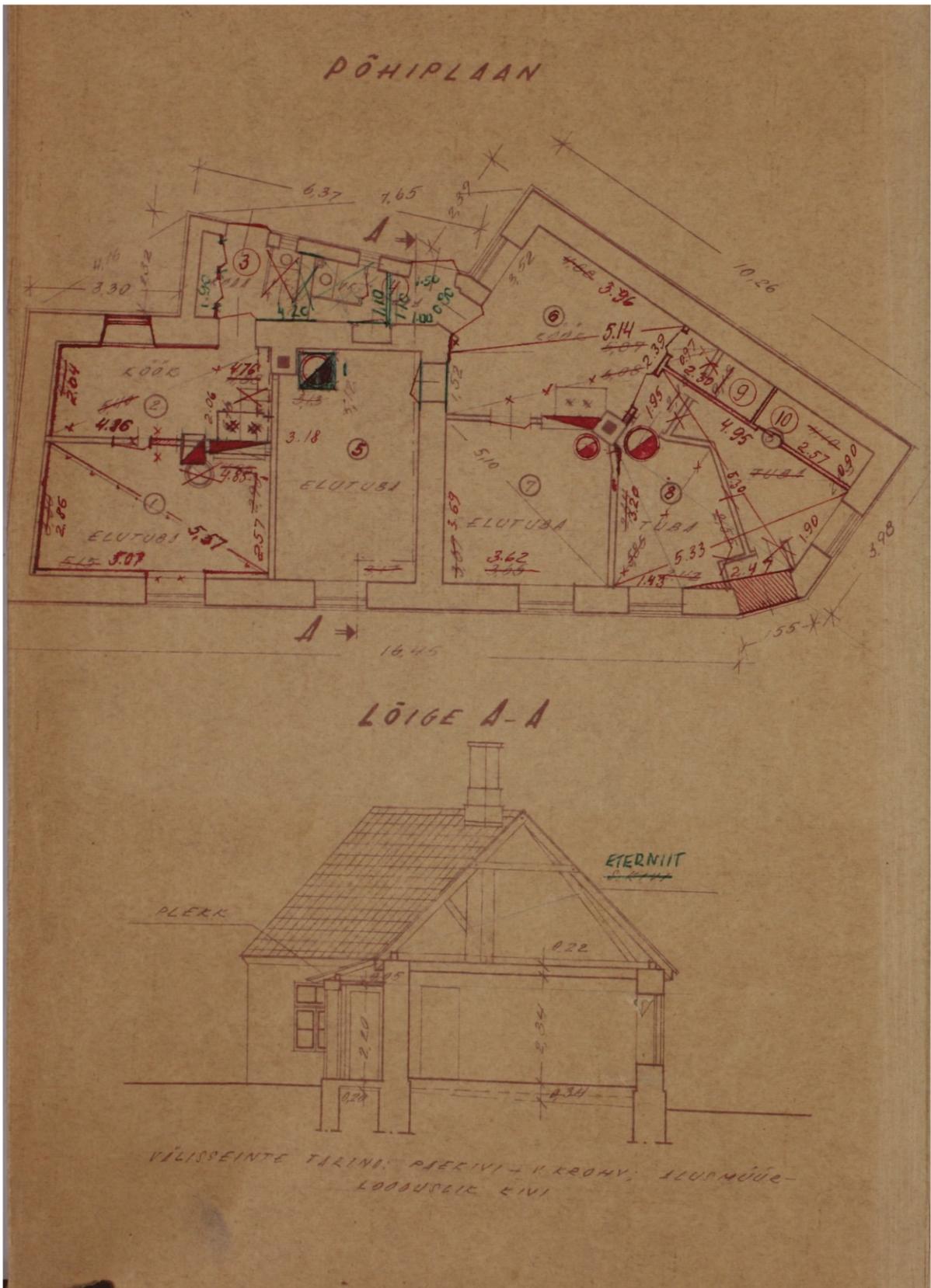
10

nr. 7 asuva hoone põhiplaan.

Mõõt 1:100

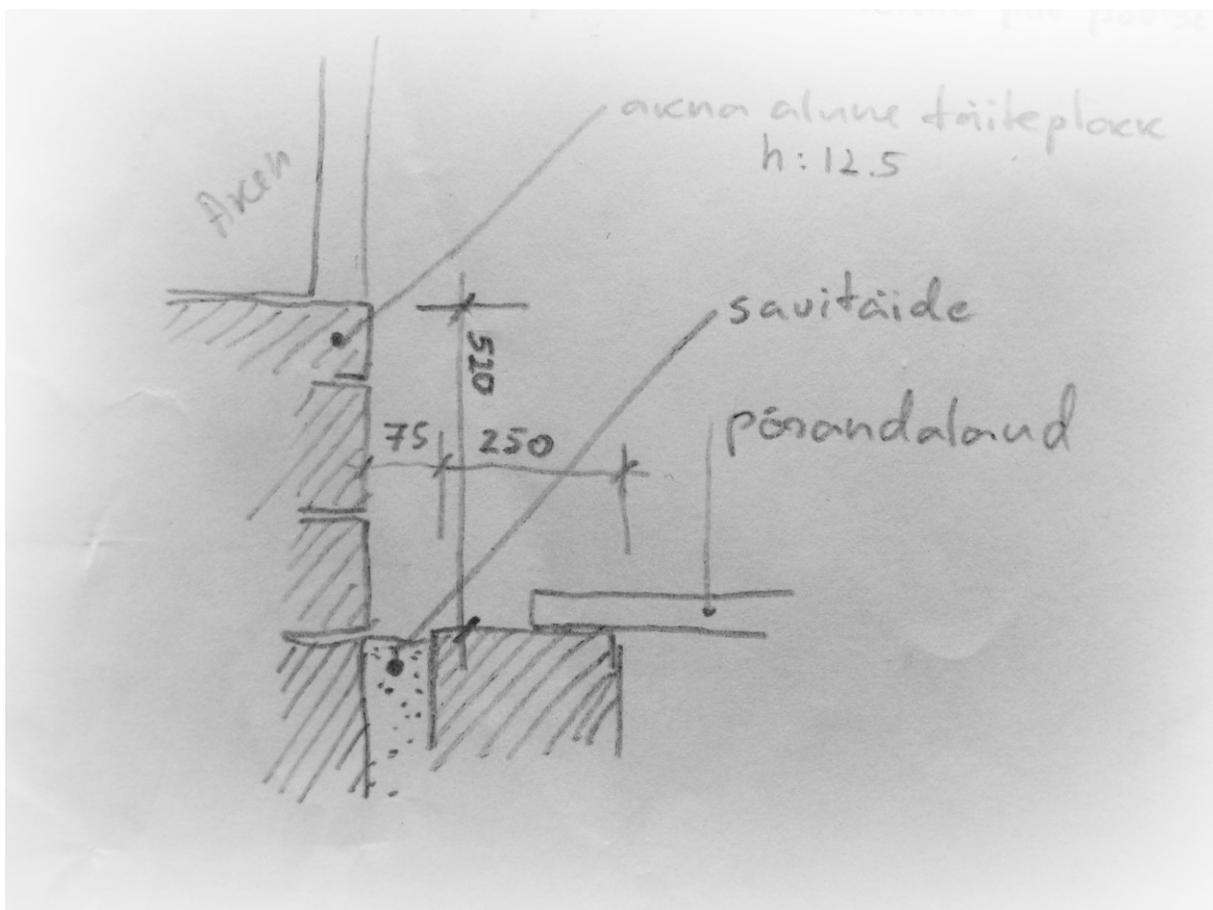

Joonis 1 Hoone varaseim inventariseerimisplaan 1941 aastast

Joonis 2 Hoone plaan ja lõige nõukogudeaegsest inventariseerimistoimikust⁸

⁸ Rahvusarhiiv, SAMA.451.2.6739

25. ↑

Soklisõlm olemasolevast säilinud konstruktsioonist.

Lõikel on näha savitäidisega sokliosaga kus vundamendil topelt-müüritis. Sisemine 250mm paksune murtud paekivist müür kandis põrandat ja välimiste kiviseinte sisemist puitkarkass-konstruktsiooni.

26. ← Fotol on näha põrandalaua kaugus välimisest kiviseinast ja põrandaliistu jälg. Liistu ja välimise kiviseina vahel paiknes seina täidisega puitkarkass.

Põrandalaua otsad toetusid vahetult paekivisoklile, lubimõrdist tasanduskihile hüdroisolatsioonita. Põrandatalad olid uputatud savipinnasele paigaldatud põrandalusele täitele mis koosnes saepuru liiva segust.

Sokliosade müüritise rajamissügavus põranda suhtes on – 0.60. Kuna hoone on ehitatud savipinnasele siis võib arvata, et allpool on kandvasse savikihti kaevatud kaevik ning paigaldatud lihtsalt suuremaid kive ja täidismaterjali millele müüritis on püstitatud.

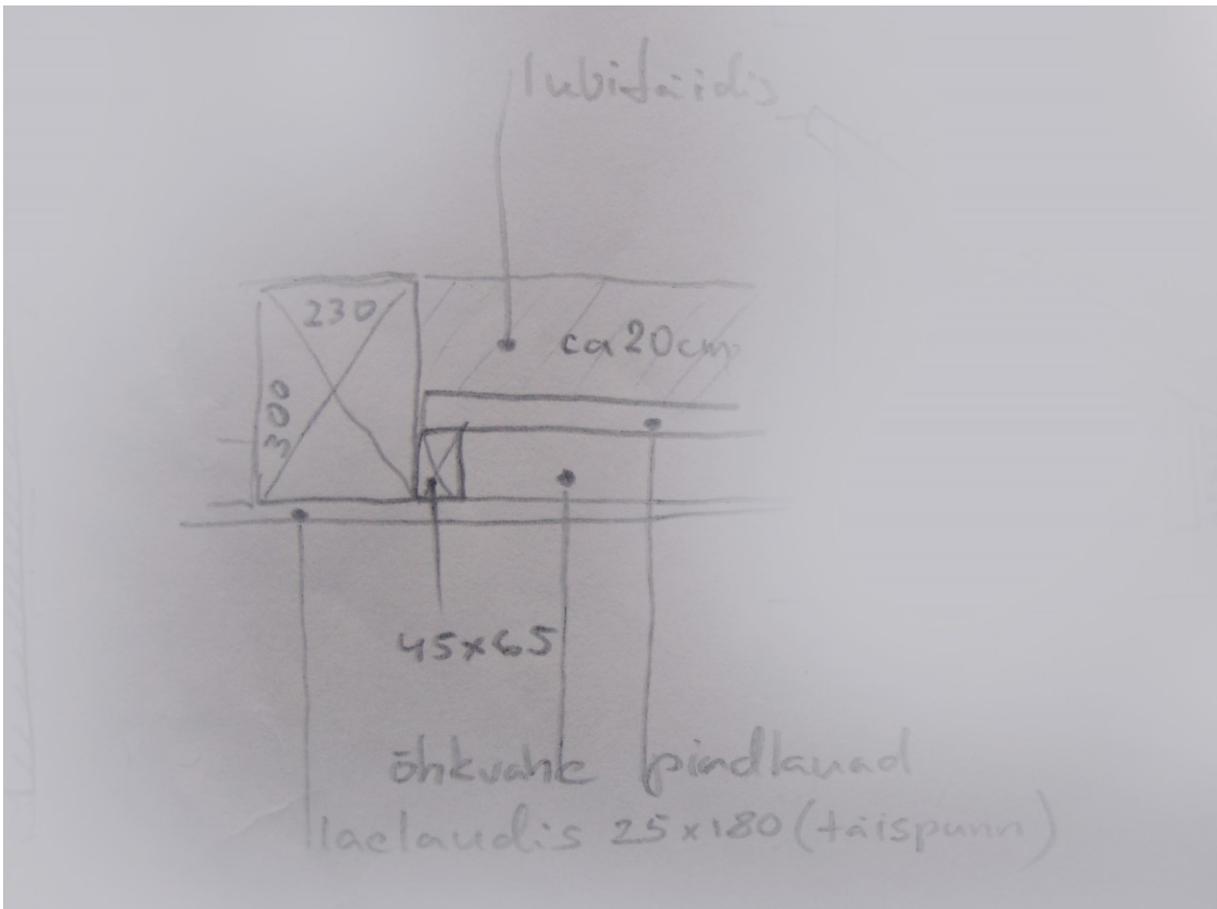

27. Dolomiitseinte ladumisel oli kasutatud vuukides raudkivikilde tõenäoliselt kiirema ladumise võimaldamiseks ning plokiridade rihtimiseks. Fotel paremal on näha sisemise puitkarkassi kinnitamiseks vajalikud puittüüblid müürikivi vuukides.

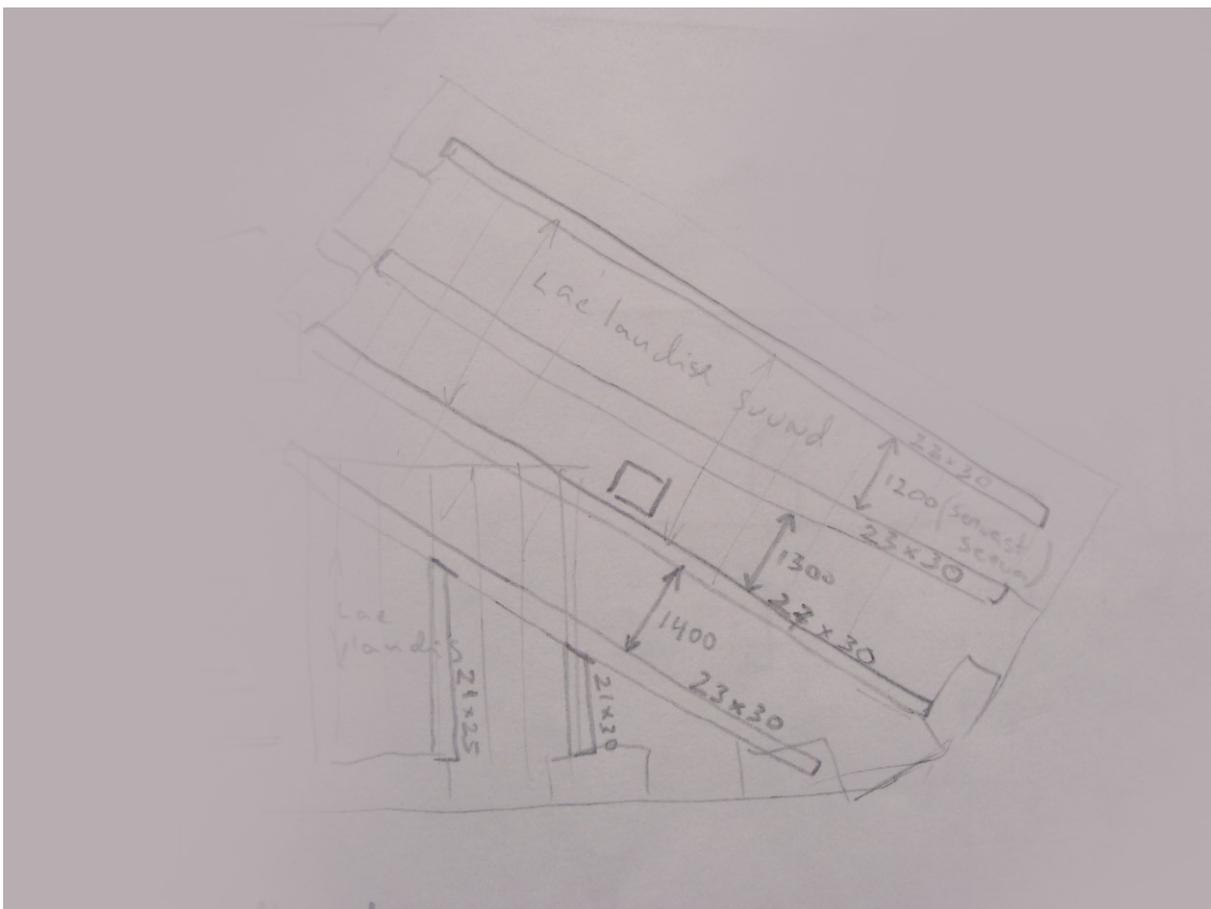

28. Hoonel vundament sisuliselt puudub. Fassaadis on algselt olnud nähtavad kaks rida faasitud soklikive. Soklikivide all on madal seinaga samas laiusel laotud paekivist taldmik, selle all täiteks juhuslikult väiksema mõõduga raudkive.

Enamus soklikive on külmakahjustustega, lagunened.

29. ↑← 230x300mm laetalade külgedele kinnitusid 45x65 latid musta laudise kinnitamiseks. Pindlaudadest musta lae pealne oli ca 20cm ulatuses täidetud lubitäidisega. 25x180mm täispunn laelauad kinnitusid otse laetaladele.

30. ↑← Vahelae talade skeem hoone tänavanurga poolses osas.

230x300mm laetalad olid paigaldatud sildele kohati kuni 9,2m täiendava alt toeta.

Joonisel on ka korstnajala asukoht ning tähistatud laelaudade suund mis ühtib põrandalaua suunaga põrandal.

31. Fotolt on näha katuse suhtes ebasümmeetriliselt laotud tulemüür krundi piiril. Müüri parempoolsel osal paistavad säilinud müüri dolomiidist katteplaadid.

1895 aasta hooneosa eluruumide tiiva 5,6m sildega laetalad olid riputatud keskelt täiendavalt 8,3m sildega ematalale.

Sarikapaarid sammuga 50 tolli (1270mm) toetusid välisseintele. Karniisi vormistamiseks oli sarikapaaride külgedele kinnitatud laud- räästatõstjad.

32. 1895 hoone tänavafassaadis säilinud täidissein. Harvale puitkarkassile kinnitatud laudise ja dolomiitseina vahe oli täidetud urbse täidisega. Laudis kaetud naelutatud papi ja tapeediga. Maapinna niiskusest ja välisseina kivist isoleerimata puitkonstruktsioon oli mädanikkahjustustega.

Põhimahus kolme ruumiline viilkatusega 4X10m sõrestikhoone, millega liitub dolomiitplokkidest tulemüüri teisel poolel madal 4X2m kuuriosa. Hoone põhimaht oli jagatud kolmeks, vasakus tiivas tõenäoliselt muldpõranda ja tuulutuskorstnaga tall, keskel vankrikuur(?) ja paremas pesuköök. Põhimahuga liituv madal maht oli tõenäoliselt küttepuidkuur.

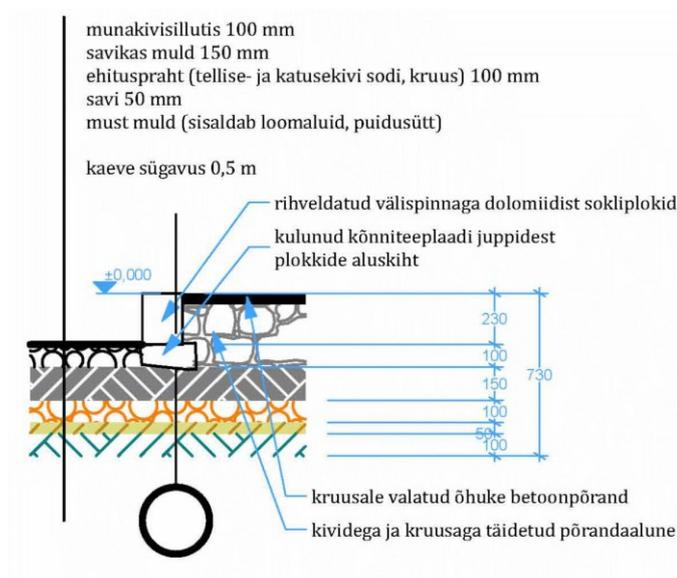
33. ↑ Abihoone lõunapoolne esifassaad on eelmise omaniku poolt lammutatud, tagumised fassaadid on suletud naaberkrundidel vastu abihoonet rajatud küttepuidkuuridega. Pinnas hoone ümber, nii vaadeldaval krundil kui naaberkiinnistutel on tõusnud ca 30cm. Säilinud alumisel raampuul ning voodrilaual on sellest tulenevalt ulatuslikud niiskuskahjustused. Mõnevõrra on olukorda leevendanud just vastu hoonet ehitatud kuurid, mis on sademevett suunanud originaalkonstruksioonist eemale.

34. ← Fotol Kuressaare Linnavalitsuse arhiivist 1996 aastast on veel näha esifassaadi avatäited ja fassaadilaudis.

Vundament

Praktiliselt maa peale rajatud vundamendi tasanduskiht on laotud taaskasutus-materjalist, nt. kulunud kõnniteeplaatide fragmentidest, varem kasutatud müürikividest.

Sokkel on viilkatusega põhimahu esifassaadi osas ning vaheseinte all laotud ühekihiliselt 180mm laiustest tahutud dolomiitplokkidest, otsaseinte, tagaseinte ja küttepuude kuuri osas murtud ning väheldaselt tahutud paekivist müüritisena.

35.↑

Puitsõrestik ja seinad ja laed

Dolomiitplokkidest soklile laotatud tõrvapapile on paigaldatud 5,5x5,5 tolline (140x140mm) alumine raampuu ühes kihis, raampuusse tapitud sama mõõduga nurgapostidele ja juhusliku mõõduga vahepostidele toetub kahekordne ülemine raampuu, millesse on kalasabalukuga liidetud 5x6 tollised (130x150mm) kanti tahutud laetalad hoone kahes kolmandikus, vankrikuuri ja pesuköögi osas. Vasakus tiivas 1/3 ulatuses vaheseinani on kasutatud ümarmaterjali.

36. Puittarindite säilivus on ebahütlane. Lauda ja pesuköögi osas on laetalad tugevate putukakahjustustega, seevastu hoone keskosas kuivas keskkonnas hästi säilinud.

37. Algne välisvooder on säilinud osaliselt hoone taga- ja viiluseintel. Lihtne 5-5,5 tollise laiusega (160-170mm) laudadest kaaslaudis oli kaetud ookerkollase muldvärviga.

Abihoone algsed avatäited säilinud ei ole.

38. Välisseinad on valdavalt urbse täitega sõrestikseinad, v.a pesuköögi tagasein, mis on sarnaselt vaheseintele püstpalkidest ning 18 tolline (450mm) dolomiitsein põhimahu ja küttepuu kuuri vahel tulemüürina.

Katus

Abihoone põhimahu väga hästi säilinud tootjatähisteta 620mm paani laiusega tsinkplekk-katus hõredal laudisel toetub 4 tollistele (100mm) pennideta ümarsarika paaridele. Liitumine korstnaga on lahendatud valtsituna alumise korstnabloki alumisse vuuki. Lauda kohal katuseharjal on asunud tuulutuskorsten.

39. Küttepuudekuuri valtsplekk on säilinud halvemini - tallatud tõenäoliselt pööningu luugi teeninda-misest tulenevalt.

3. Väärtused ja säilitamise ettepanekud

Kinnistu rajatised

1. Hoonete ehitusaegne munakivisillutis. Väikestest munakatest katend muldalusel. Ajastule ja piirkonnale iseloomulik hästi säilinud näide hooviala katendist.

Hoonete ümbruses ja läbikaevete piirkonnas taastada katend arvestades ümbritseva katendi vertikaalplaneeringut taaskasutades samu krundil ladustatud väikeseid munakive.

2. 1806 a. hoone soklikontuur ja trepiesine hoovil. Maapinnal loetav hävinud hoone kontuur. Väärtus eelkõige miljöö rikastajana.

Hoovi katendite kavandamisel markeerida hoone kontuur, säilitada endine trepiplaat samal kõrgusmargil samas asukohas.

1806 a. hoone asukohale uue hoonemahu kavandamisel lähtuda uue hoone ristlõike kavandamisel (räästa ja harja kõrgus, katuse kaldenurk) samas kohas varem asunud hoone ristlõikest.

3. 1806 a. hoonemahu lammutamise järgselt kinnistu piirile rajatud paekivimüür

Kinnistu tänavapiir piirata Kuressaarele omaselt kõrge kuni 1,8m kõrguse tühja vuugiga laotud paekivimüüriga

Elamu (1806 ja 1895 hoonemahud koos)

4. 1806 a. hoone osaliselt säilinud otsasein algsete välisviimistluskihtide, kuuse puidust aknasilluse ja aknaluugi fikseerimisaasadega müüris.

Säilitada ja eksponeerida 1806 aastast säilinud paekivisein sellisena nagu ta on rekonstrueeritavas hoones sees. Säilitada puitsillus, pesta ja vuukida tühjad vuugid ning vajadusel kinnitada endine välisseinakrohv.

5. 1895 a. hoone dolomiitplokkidest säilinud tänavafassaad, tulemüür krundi piiril ning sektsioonipiir hoones sees, maht, vorm ja algupärane fassaadilahendus.

Rekonstrueerida välisfassaad uuel vundamendil, asendada külmakahjustustega soklikivid. Rekonstrueerimisel lähutada algsest mahust ja materjalikasutusest.

6. 1895 a. hoonemahu ainus terviklikuna säilinud aknablokk

Restaureerida ning taaspaigaldada tänavafassaadi. Ülejäänud uued aknad valmistada originaali eeskujul.

Abihoone

Taastamiskõlblikult säilinud hoonemaht ja ehituskonstruktsioonid.

Rekonstrueerida samas mahus ajaloolist säilinud ehituslikku substantsi uues lahenduses ära kasutades.

KOKKUVÕTE

Suur-Sadama tn 7 hoonete kompleksi säilivus uuringute tegemise hetkel on ca 20%. Restaureerida lootusetult amortiseerunud, pikalt kasutusest väljas tulekahju jälgedega hoonevareme juures tänavapiiril ning ajutiselt toetatud kõrvalhoone konstruktsiooni puhul hoovisügavuses palju ei ole. Rekonstrueerimiseks aga on säilinud piisavalt hilisemat miljööd toetavat ainet.

KASUTATUD KIRJANDUS JA TEISED ALLIKMATERJALID

Arhiiviallikad

- Suur-Sadama tn 7 inventariseerimise toimik nr 563 (1941-1997).
Riigiarhiiv, SAMA.451.2.6739
- Suur-Sadama tn 7 laenutoimi (1906).
Riigiarhiiv, EAA.2110.1.1099

Publitseerimata allikad

- Arhivaar Jaak Ranna e-mail selgitustega krundi esmaste omanike ja varasema ehitusloo osas (24.04.2020)
- Saaremaa Muuseumi kuraator-koguhoidja Maret Soorski andmed Suur-Sadama tn 7 mainimste kohta kohalikes lehtedes 19 sajandi lõpu ja 20 sajandi alguse kohta

Publitseeritud allikad

- Lilian Hansar, Karl Altoa, Villu Kadakas, Tiina Kala, Ragnar Nurk, Oliver Orro, Anton Pärn, Toomas Tamla, Eesti linnaehituse ajalugu keskajast tsaariaja lõpuni. Tallinn: Eesti Kunstiakadeemia, 2019
- Leele Välja, Jalutaja teejuht KURESSAARE. Tallinn: Sollnessi Arhitektuurikirjastus, 2014

Illustratsioonide allikad

1. Suur-Sadama tn 7 uuringute eelne geoalus. Geodeet Jüri Koppel, 2010
2. Kuressaare vanalinna muinsuskaitseala ja kaitseööndi piir linna aluskaardil
- 3.-5. Autori fotod. Uuringute eelne seis krundil, 2010
6. Kuressaare linna plaan, 1630-1640. Johannes Mejer. KB, GKS_711 in folio
7. Kuressaare linna plaan, 1747

- 8.-9. Autori fotod. Uuringute käigus tehtud fotod, juuli 2011
10. Autori foto
11. Kuressaare vaade Wildenbergi nahavabriku korstna otsast. Karl Buhgan Tartu Ülikooli Kunstiajaloo Kabinet B-39-197
12. Autori foto
13. ehitusjärgkude skeem 1906 a. laenutoimiku plaanil
14. Väljavõte Paul Grepri elumaja juurdeehituse projektist. Autori arhiiv.
15. Suur-Sadama tn 7 elamu tänavavaade, 1996. Kuressaare Linnavalitsuse arhiiv
16. Daatumikivi 1895 hoonemahu nurgaukse sillusel. Autori foto
17. 1895 hoonemahu välisviimistlus. Autori foto
18. 1895 hoonemahu korstnamütsi fragmendid. Autori foto
19. 1895 hoonemahu Klaasist S-kivi. Autori foto
20. 1895 hoonemahu hoovivaade. Autori foto
21. Katusepleki „Phoenix“ Baldwins Ltd detailifoto. Autori foto
22. Ühes tükis, laiad dolomiidist karniisikivid. Autori foto
23. 1895 ainus algupäraselt säilinud aken lengi ja välisraamiga. Autori foto
24. 1895 hoonemahu ainus säilinud siseuks. Autori foto
25. Autori skeem 1895 hoonemahu tänavapoolsest soklist
26. Foto 1895 hoonemahu tänavapoolsest soklist.
27. 1895 hoonemahu dolomiitseinte detailifoto. Autori foto
28. 1895 hoonemahu tänavapoolse sokli surf. Autori foto
29. 1895 hoonemahu skeem ja foto algupärasest laekonstruktsioonist. Autori skeem ja foto

30. 1895 hoonemahu vahelae konstruktsiooni skeem. Autori skeem ja foto
31. 1895 hoonemahu tulemüür vahelae kandekonstruktsiooniga. Autori skeem ja foto
32. 1895 hoonemahu täidissein. Autori foto
33. Abihoone vare peale koristamist uuringut käigus. Autori foto
34. Abihoone 1996 a foto. Kuressaare Linnavalitsuse arhiivist
35. Abihoone sokkel, surf. Autori foto ja skeem
36. Abihoone puittarindite säilivuse erinevus. Autori fotod
37. Abihoone säilinud fassaadilaudis otsaseinas. Autori foto
38. Urbne täidis abihoone talliosas. Autori foto
39. Abihoone küttepude kuuri vaade uuringute ajal peale koristustöid. Autori foto

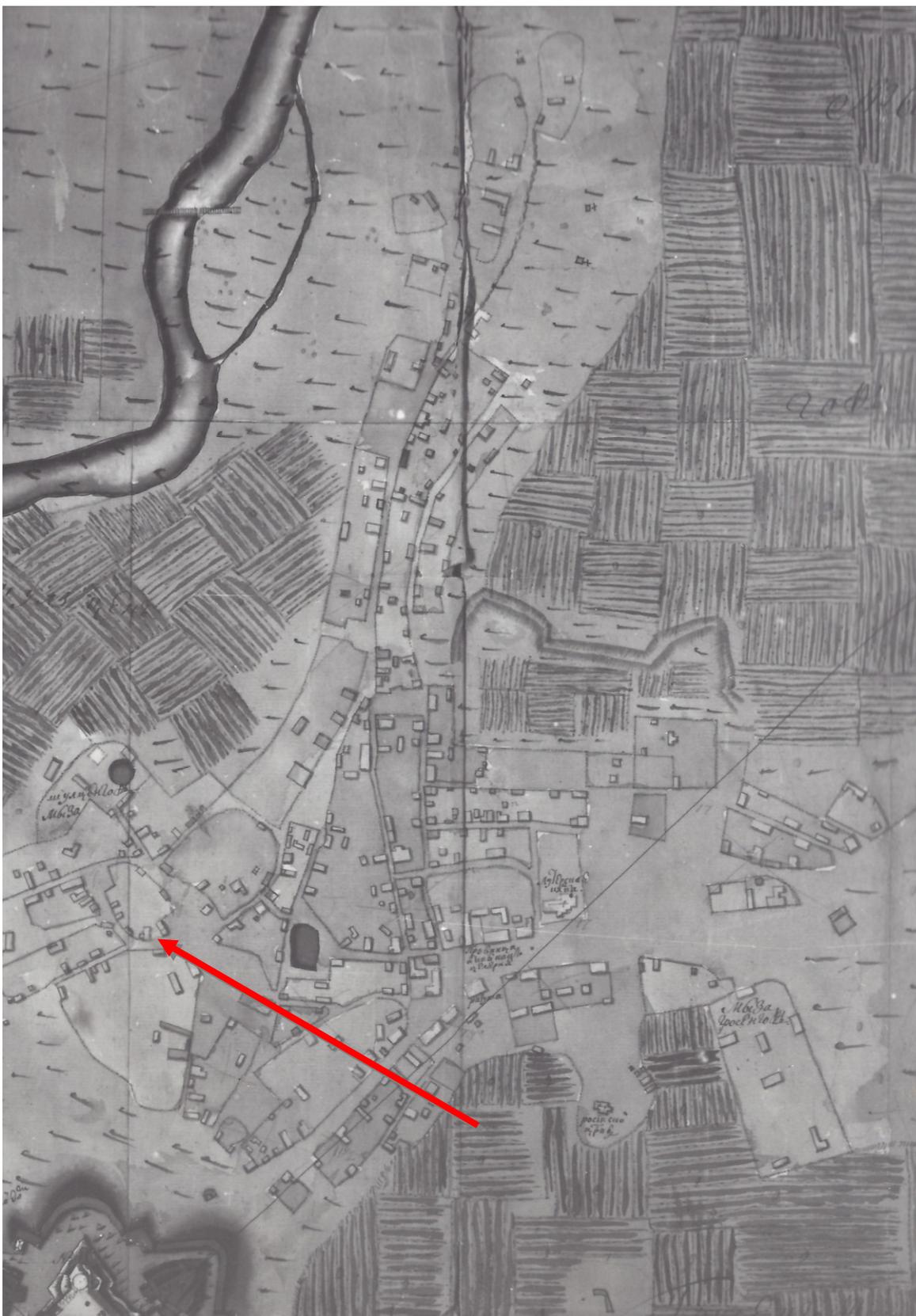
LISAD

Kaart 1	Kuressaare linna plaan, 1747	42
Kaart 2	Kuressaare linna plaan 1762.....	43
Kaart 3	Kuressaare linna plaan 1784.....	44
Kaart 4	Kuressaare linna plaan 1787.....	45
Kaart 5	Kuressaare linna plaan, 1797.....	46
Kaart 6	Kuressaare linna plaan, 1803.....	47
Kaart 7	Kuressaare linna plaan, 1828.....	47
Kaart 8	Kuressaare linna plaan, 1862.....	48
Kaart 9	Kuressaare linna plaan,1878.....	49
Kaart 10	Kuressaare linna plaan, 1798.....	50
Kaart 11	Plaan Saare maakonnas olevate Kuressaare linna maadest ühes ümbruskonnas olevate mõisate maadega.....	52
Kaart 12		53
Kaart 13	Kuressaare linna vana osa põhiplaan. Väljavõte	54

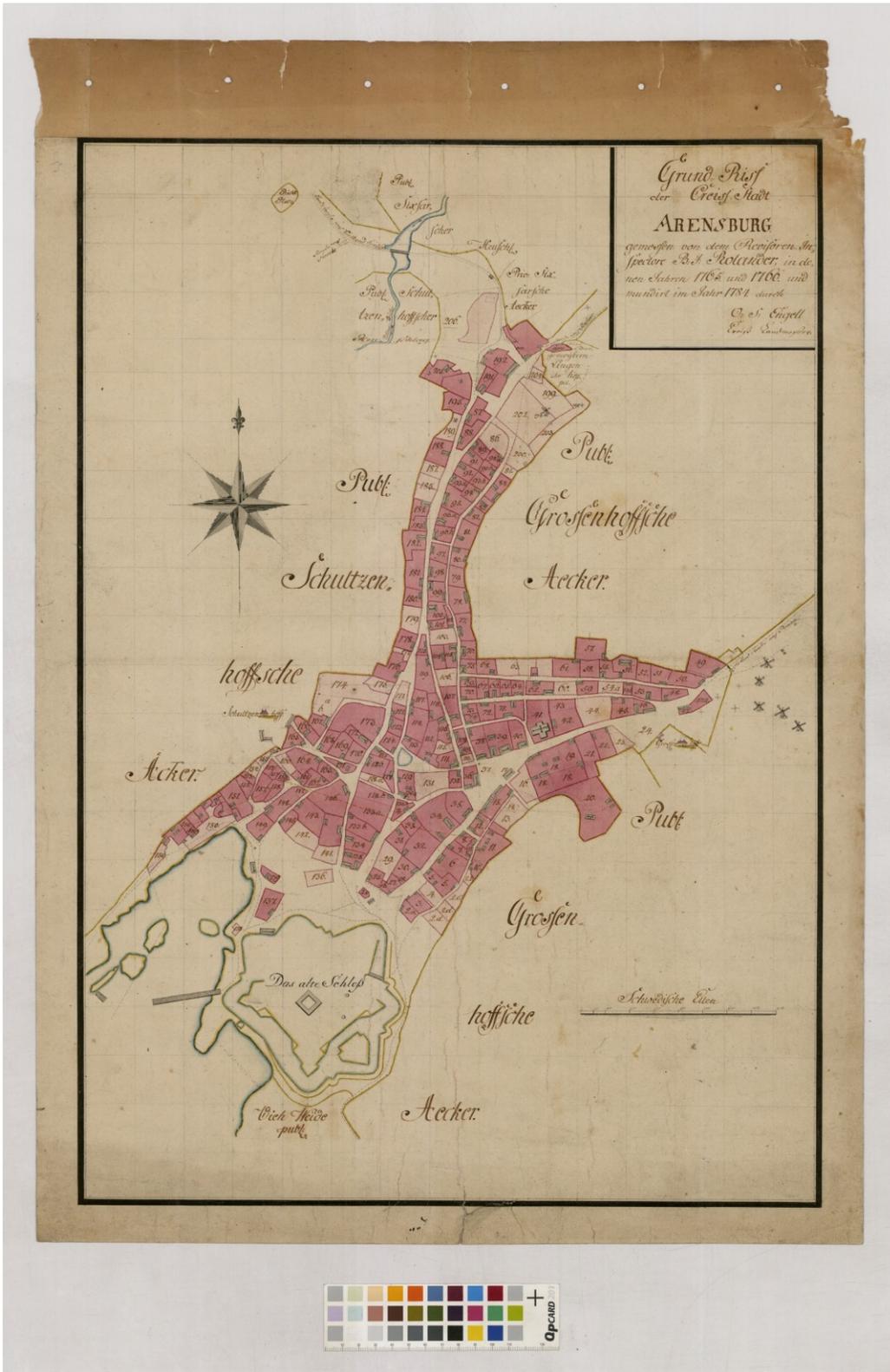
KAART 1 KURESSAARE LINNA PLAAN, 1747

Arensburgi insenerkomando poolt koostatud linnaplaan krundi numbrite ja omanike nimekirjaga. РГВИА, 349.3.1512

KAART 2 KURESSAARE LINNA PLAAN 1762.

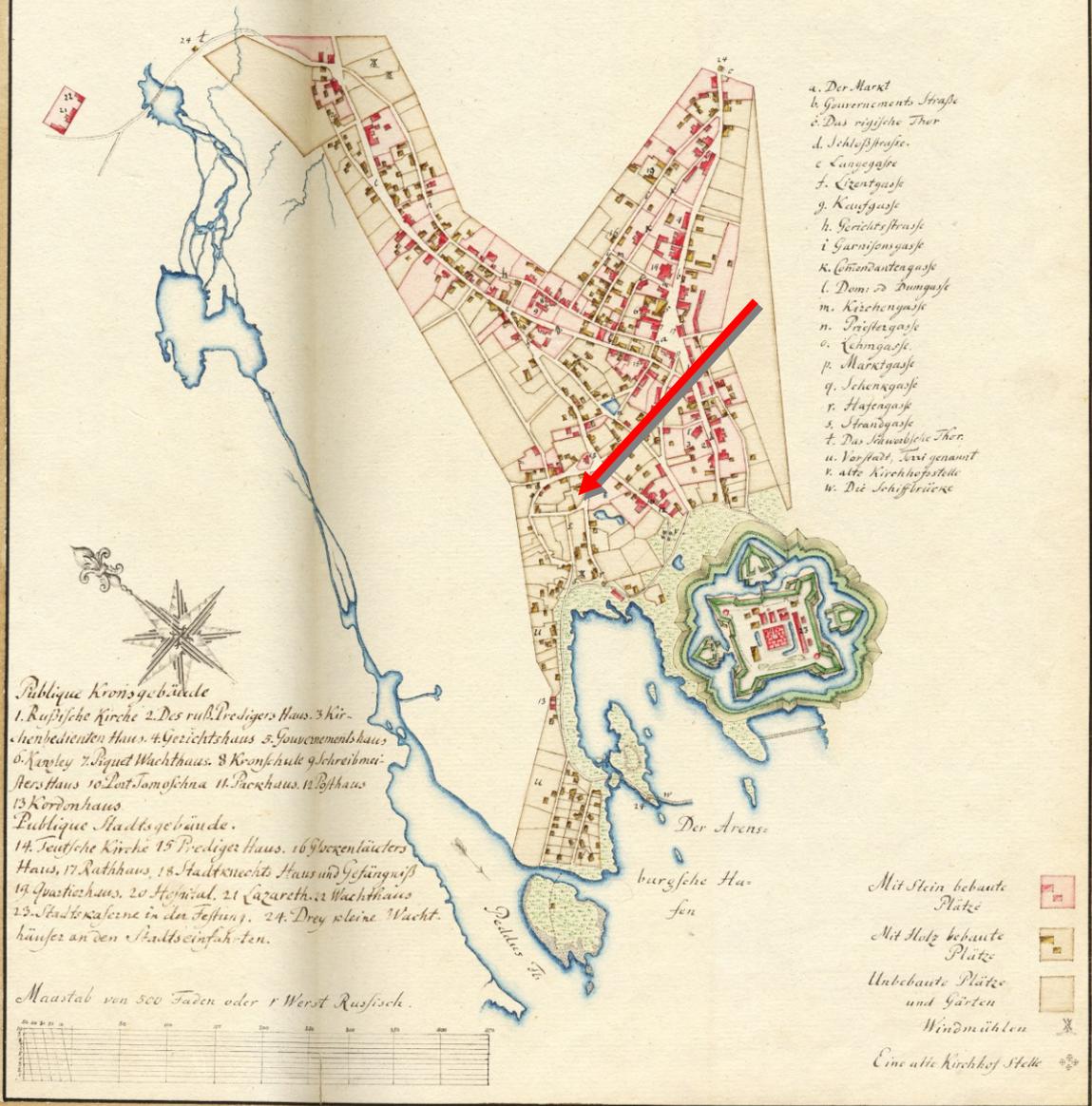
Kuressaare Linnavalitsuse arhiivist

KAART 3 KURESSAARE LINNA PLAAN 1784

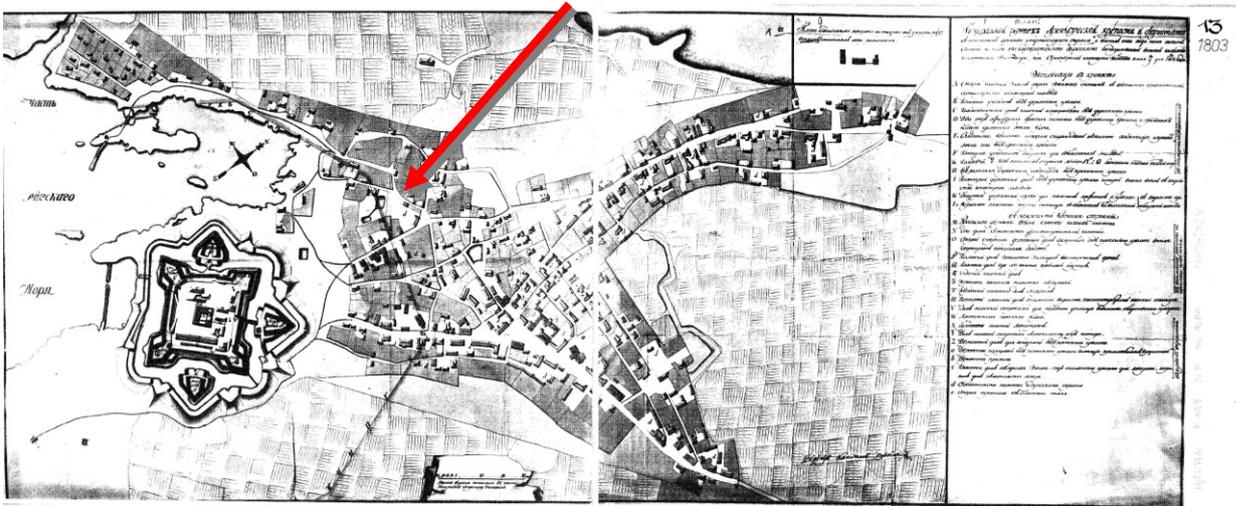
Grund Riss der Creiss Stadt Arensburg gemessen von dem Revisoren Inspectore B.I.Rolander in denen Jahren 1765 und 1766 und mundirt im Jahr 1784 durc LVVA, 6828.4.518

Plan der Stadt Arensburg 1797

KAART 5 KURESSAARE LINNA PLAAN, 1797

„Plan der Stadt Arensburg“ Kuressaare Linnavalitsuse arhiivist

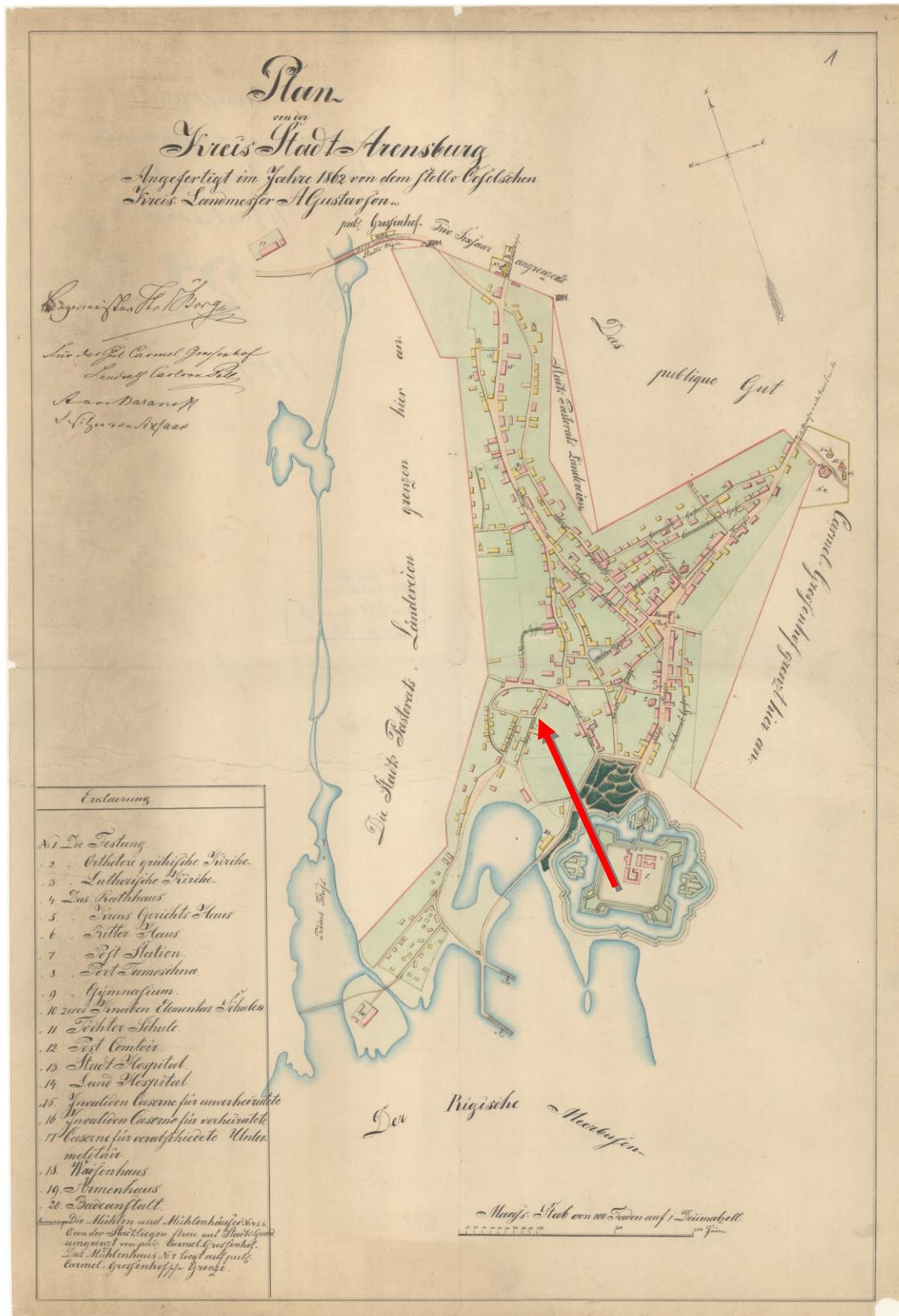

KAART 6 KURESSAARE LINNA PLAAN, 1803

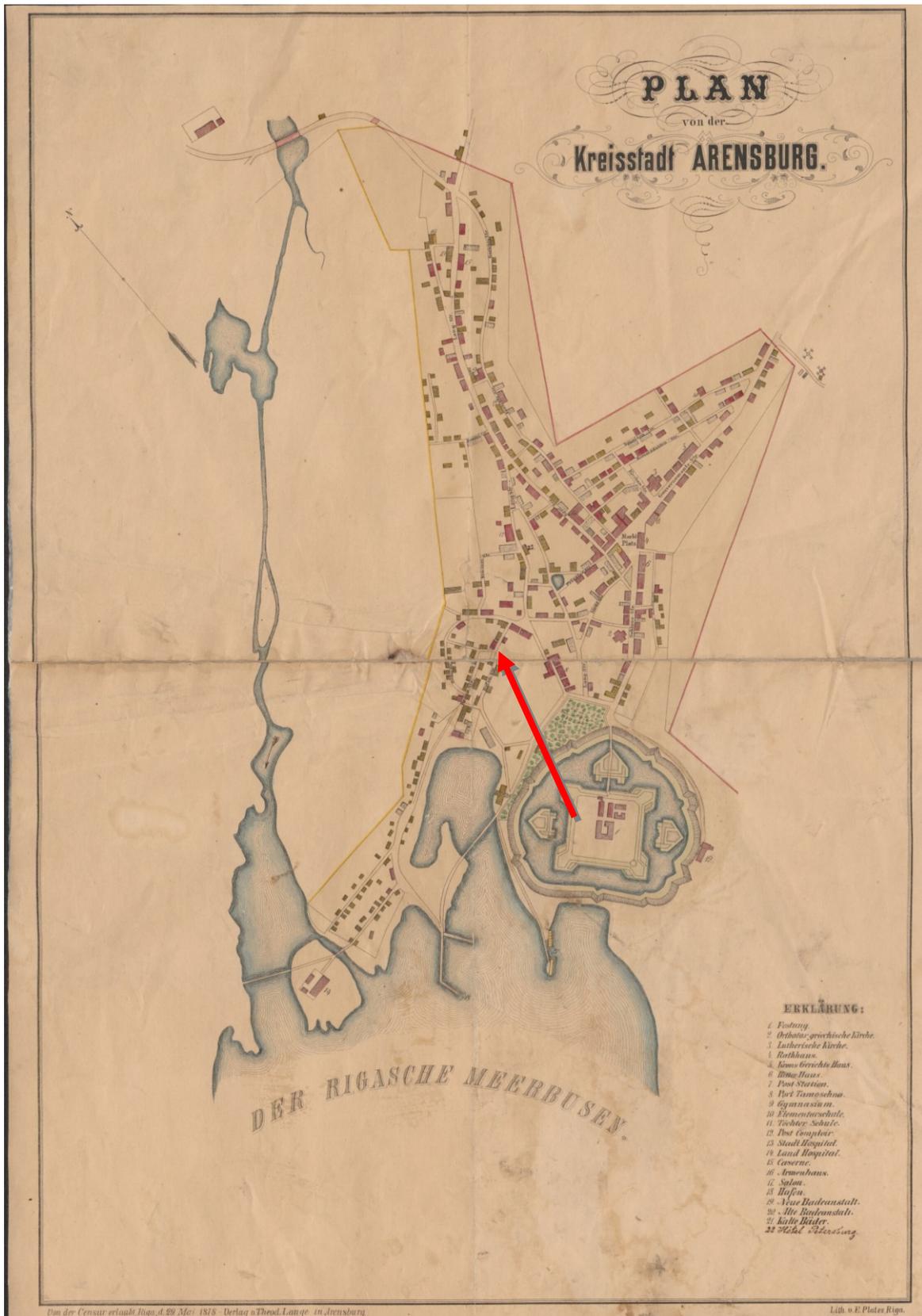
KAART 7 KURESSAARE LINNA PLAAN, 1828

Плань Аренбургской крѣпост и съ показаніемъ расположенія около оной Города съ окрестности мѣстого ложенія. Сочинень при Аренбургской Инженерной командѣ Апреля 1828 года. (Rahvusarhiiv LVVA.6828.4.519 leht 1)

KAART 8 KURESSAARE LINNA PLAAN, 1862.

Plan von der Kreis-Stadt Arensburg Rahvusarhiiv EAA.298.2.34

KAART 9 KURESSAARE LINNA PLAAN, 1878.

Plan von der Kreisstadt Arensburg Rahvusarhiiv [EAA.298.2.37](https://eaa.298.2.37)

KAART 10 KURESSAARE LINNA PLAAN, 1798.

Планъ уѣзднаго города Аренсбург Лифляндской Губернии LVVA.6828.4.523

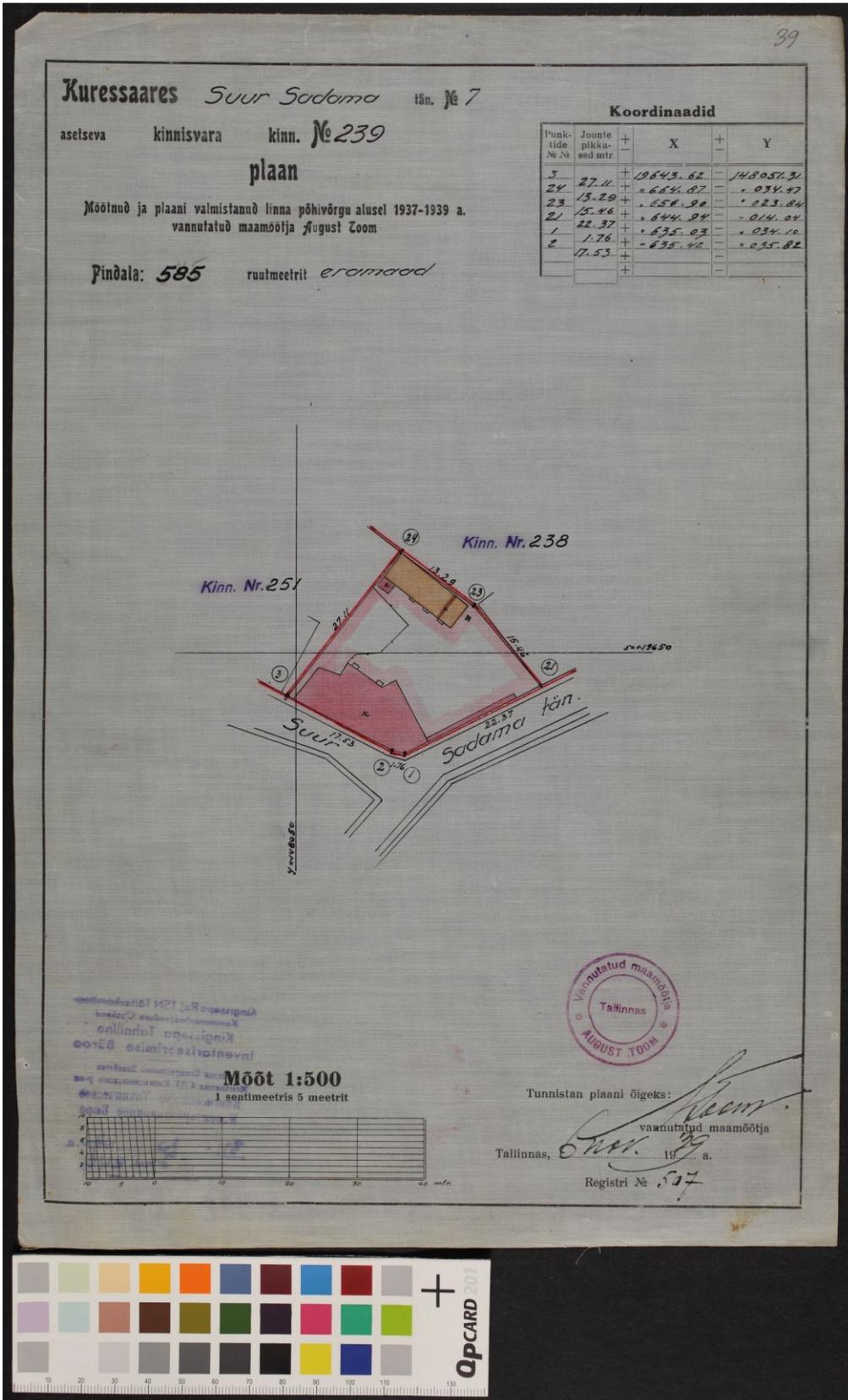
KAART 11 KURESSAARE LINNA PIAAN, 1920NDAD.

Kuressaare Linnavalitsuse arhiivist

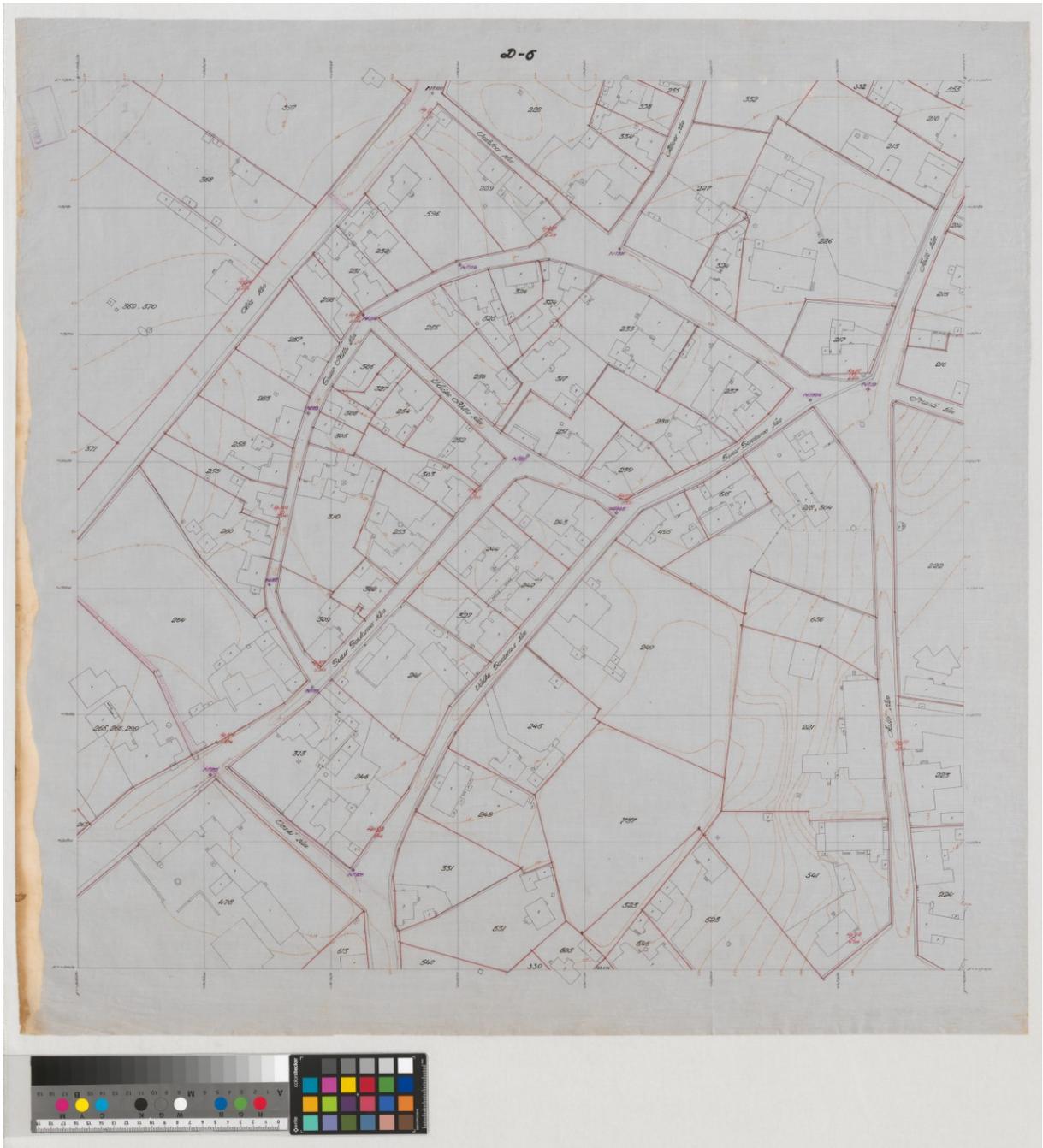
KAART 12 PLAAN SAARE MAAKONNAS OLEVATE KURESSAARE LINNA MAADEST ÜHES ÜMBRUSKONNAS OLEVATE MÕISATE MAADEGA.

Kaardi alusmaterjal: N. Selenski, 1921. Täiendatud linna piiriga 1929. aastast. Maamõõtja Joh. Tauts, Kuressaares 07. veebr. 1930. Saaremaa Muuseum, SM_981 Ard.

KAART 13

1937-1939 Kuressaares Suur Sadama tän. nr. 7 asetseva kinnisvara kinn. nr. 239 plaan

KAART 14 KURESSAARE LINNA VANA OSA PÕHIPLAAN. VÄLJAVÕTE

August Toom, M 1:500 Riigiarhiiv, SAMA.451.1.338

